

PRESEK

List za mlade matematike, fizike, astronome in računalnikarje

ISSN 0351-6652

Letnik 1 (1973/1974)

Številka 2

Strani 65-68

Marjan Vagaja:

OB STOLETNICI ROJSTVA MATEMATIKA JOSIPA PLEMLJA

Ključne besede: pogovori.

Elektronska verzija: <http://www.presek.si/1/1-2-Vagaja.pdf>

© 1973 Društvo matematikov, fizikov in astronomov Slovenije

© 2010 DMFA - založništvo

Vse pravice pridržane. Razmnoževanje ali reproduciranje celote ali posameznih delov brez poprejšnjega dovoljenja založnika ni dovoljeno.

OB STOLETNICI ROJSTVA MATEMATIKA JOSIPA PLEMLJA

Pred sto leti, 11. decembra 1873, se je v kmečki družini na Bledu rodil veliki slovenski matematik Josip Plemelj. Ker mu je oče umrl zelo zgodaj in zaradi finančnih težav, v katerih se je znašla po očetovi smrti njegova družina, je njegovo šolanje "viselo na nitki". Ker pa si je šolanja zelo želel, ga je mati vendarle dala v gimnazijo v Ljubljano. Tu se je preživljal s poučevanjem matematike. Poučeval pa ni le svojih sošolcev, temveč tudi dijake, ki so bili v višjih razredih kot on. Kot četrtošolec je na primer poučeval osmošolce za maturo. To je zmožel zato, ker je že kot dijak nižje gimnazije sam študiral snov višjih razredov. V kasnejših gimnazijskih letih pa je že študiral višjo matematiko, ki jo poučujejo na visokih šolah.

Prof. Josip Plemelj
(skrajno desni v
predzadnji vrsti)
s sošolci
v gimnaziji

Leta 1894, po končani srednji šoli, je odšel na visoko šolo na Dunaj. Prvotno je nameraval študirati astronomijo, v matematiko pa ga je usmeril njegov akademski učitelj profesor Escherich, ki ga je že po njegovem prvem nastopu v matematičnem seminarju visoko cenil in predvidel za akademsko kariero.

Leta 1898 je profesor Plemelj promoviral za doktorja matematičnih znanosti in odšel na nadaljnje strokovno izpopolnjevanje najprej v Berlin in nato v Göttingen. Njegova učitelja sta bila slavna matematika Klein in Hilbert. V tem času, leta 1901, je objavil svojo prvo znanstveno razpravo o linearnih diferencialnih enačbah.

Prof. dr. Josip Plemelj
na Dunaju, 1904

Leta 1902 je postal privatni docent na dunajski univerzi, leta 1908 pa že redni profesor na univerzi v Černovicah. V tem obdobju je objavil več znanstvenih razprav s področja diferencialnih in integralnih enačb, teorije potenciala in funkcijske teorije. Leta 1908 je objavil rešitev Riemannovega problema o analitičnih funkcijah, s katerim so se matematiki ukvarjali dolgih 50 let. Rešitev profesorja Plemelja je splošna in enostavna. Ob reševanju Riemannovega problema je profesor Plemelj izpeljal formule, ki dajo robne vrednosti analitičnih funkcij. Te formule se po njem imenujejo Plemeljeve formule. Rešitev Riemannovega problema cenijo matematiki za največji dosežek profesorja Plemelja. Na področju teorije potenciala je dosegel višek z razpravo "Potentialtheoretische Untersuchungen", ki je izšla 1911 v Leipzigu in dobila nagrado znanstvenega društva kneza Jablonowskega v Leipzigu. Naslednje leto je priobčil preprost in eleganten dokaz Fermatove trditve za pete potence.

Nato je prišlo obdobje prve svetovne vojne, ko profesor Plemelj ni pisal. Kot zaveden Slovenec in nasprotnik režima je bil nekaj časa celo konfiniran.

Po koncu prve svetovne vojne, ki se je končala s propadom avstroogrške monarhije, se je profesor Plemelj vrnil v domovino - v Ljubljano, kjer so pričeli s pripravami za ustanovitev slovenske univerze. V prvem letu njenega obstoja (1919/20) je postal njen rektor in redni profesor za matematiko. Tedaj se je pričelo drugo obdobje v njegovem življenju - vzgoja cele kopice generacij slovenskih matematikov. Na ljubljanski univerzi je predaval nepretrgoma štirideset let. V tem obdobju je še vedno objavljajal znanstvene sestavke, vendar redkeje, ker je izgubil stik z matematičnim svetom in je bil zaradi majhne univerze strokovno osamljen. Njegova zadnja objavljena razprava, ki je izšla

Prof. Josip Plemelj
s študenti zadnjih
treh letnikov v
Ljubljani 1956

leta 1936, je s področja teorije linearnih diferencialnih enačb. V visoki starosti je profesor Plemelj na prigovarjanje svojih nekdanjih učencev napisal svoja predavanja, ki so izšla v treh delih: Teorija analitičnih funkcij (1953), Diferencialne in integralne enačbe (1960) in Algebra in teorija števil (1962). To trilogijo je profesor Plemelj posvetil svojemu prvemu univerzitetnemu učitelju profesorju Gustavu Escherichu.

Na svoj 90.rojstni dan, 11.decembra 1963 je bil profesor Ple-
melj promoviran za častnega doktorja matematičnih in tehniških
znanosti na ljubljanski univerzi; istočasno pa odlikovan z re-
dom republike z zlatim vencem na ukaz predsednika SFRJ Josipa
Broza-Tita.

Naslednje leto (1964), je izšlo zadnje njegovo tiskano delo
z naslovom Problems in the Sense of Riemann and Klein. Po tem
je živel le še tri leta in umrl 22.maja 1967 v Ljubljani, kjer
je tudi pokopan.

Ljubljanska univerza je profesorju Plemlju ob 50-letnici
svoje ustanovitve (1969) postavila spomenik, ki stoji pred
zgradbo današnje pravne fakultete. Odkril ga je profesor Ivan
Vidav, ki je tedaj rekel: "Mislim, da govorim v imenu vseh na-
ših matematikov, ki smo bili nekoč učenci profesorja Plemlja in
smo ga imeli radi, ko izražam veliko zadovoljstvo, da je univer-
za ob petdesetletnici ustanovitve postavila spomenik človeku, ki
je bil matematik velikega formata, prvi rektor naše univerze in
skoraj 40 let njen profesor."

Letos je bil v Plemljevem rojstnem kraju na Bledu ob 100-let-
nici njegovega rojstva, mednarodni simpozij o diferencialnih in
integralnih enačbah. Društvo matematikov, fizikov in astronomov
pa bo 100-letnico rojstva profesorja Plemlja počastilo s spomin-
skim občnim zborom, ki bo tudi na Bledu.

Profesor Plemelj je bil izjemen človek. Bil je odličen stro-
kovnjak, sijajen predavatelj s kleno besedo in estetsko pisavo
in velik po značaju. Z vsakim je rad pokramljal in mu privoščil
dobro besedo. Za zgled naj navedem en sam primer. Čeprav je bi-
lo 4.novembra že precej mraz, sem na diplomski izpit prišel brez
suknje. Prvo vprašanje profesorja Plemlja je bilo: "Kje imate
suknjo? Saj se boste vendar prehladili!" In šele, ko me je do-
dobra "okregal", se je začel diplomski izpit.

Zaradi vseh kvalitiet, ki jih je pokojni profesor Plemelj i-
mel, smo ponosni vsi, ki nam je bilo dano, da smo bili njegovi
učenci.

(V podtisu: B.Pečar, J.Plemelj)

Marijan Vagaja